

Меценатство і благодійність Г.П. Галагана

Найбільш яскравими проявами благодійної діяльності відомого українського державного і громадського діяча та мецената другої половини ХІХ ст. Григорія Павловича Галагана (1819–1888) було фінансування Колегії Павла Галагана, навчальних закладів у Прилуцькому повіті Полтавської губернії, проукраїнських видань “Основа” і “Киевская старина”, а також матеріальна і моральна підтримка українських вчених, літераторів, інших представників творчої інтелігенції. Окремі її сторінки не знайшли достатнього відображення в історичній науці або ж потребують певного уточнення чи переосмислення.

Важливим етапом у формуванні особистісних, моральних якостей Г. Галагана був “італійський” період життя. В Італії він мав змогу спілкуватися з багатьма відомими, непересічними людьми, що у кінцевому результаті позитивно вплинуло на світогляд молодого землевласника. З-поміж інших назовемо художників “російської колонії” в Римі та М. Гоголя. До числа перших належали відомий митець О. Іванов та його молодий колега І. Шаповаленко. Талант і велика працелюбність останнього приваблювали до нього багатьох. Так, у 1838 р. майбутній імператор Олександр ІІ зробив художнику замовлення – за 500 крб. написати копію з пророка Ісаї роботи Рафаеля і просив прийняти в дарунок 1000 крб. [1, 52].

Восени 1842 р. з І. Шаповаленком познайомився Г. Галаган, який, закінчивши навчання у столичному університеті, приїхав до Італії. Сам не позбавлений літературного і художнього таланту, він пройнявся глибокою повагою до художників: захоплюючись майстерністю О. Іванова, вважав не менш талановитими молодих В. Штернберга, В. Серебрякова і того ж І. Шаповаленка [2, 2]. Дружні стосунки з останнім Г. Галаган підтримував упродовж майже 30 років. Протягом цього періоду він надавав посильну матеріальну допомогу митцю, інколи замовляючи у нього картини, а ще частіше пересилав гроші без жодних умов і виконаної роботи [3, 27]. Стосовно матеріальної підтримки молодого художника з боку амбіційного Г. Галагана існує думка, що така допомога була не постійною, а тому малоефективною. Треба сказати, що частка істини у такому твердженні є. Але слід враховувати, що на початку 1840-х рр. Григорію Павловичу було 23–25 років: вік, коли не кожна молода людина спроможна глибоко аналізувати перипетії життя, знаходити найоптимальніші варіанти відповідей на далеко неоднозначні питання. Звичайно ж, молодого Г. Галагана тішило усвідомлення власної величі, що підкріплювалось неабияким рівнем матеріального достатку, рівнем освіченості і культури. Воно не дозволило уникнути певної зарозумілості і повчальності у спілкуванні з людьми, які перебували на дещо нижчих щаблях соціальної ієрархії.

Зваживши на вік, стає зрозумілим непостійний характер його благодійної діяльності й відсутність чіткого бачення ролі мецената. Та допомога, яку він надавав художникам, а згодом артистам, студентам, науковцям, була на перших порах скоріше епізодами у його житті. Усвідомлення значимості меценатства для розвитку освіти і культури, водночас з глибоким розумінням їх ролі у житті народу прийде до нього у більш зрілому віці. Звісно ж, можна докоряти Г. Галагану за те, що він не завжди підтримував того ж І. Шаповаленка, але без його, нехай і не постійної допомоги, талановитому художнику було б зовсім складно, а то й неможливо займатися улюбленою справою.

Непересічність особистості Г. Галагана дозволяє, окрім іншого, простежити розвиток

громадської думки українського суспільства у другій половині XIX ст. До Григорія Павловича як до людини освіченої, яка обстоювала національно-просвітницькі ідеї піднесення культурного рівня народу та пробудження національної свідомості, й водночас великого землевласника, звертались за допомогою багато діячів науки, освіти, культури. Зокрема, його просили допомогти видрукувати збірку українських пісень М. Максимовича, видання якої припинилось через нестачу коштів. Папір та друкування кожного тому коштували майже 300 крб., але незважаючи на відчутні витрати, Г. Галаган задовольнив прохання, оплативши всі поліграфічні роботи [4, 446].

Наприкінці березня 1853 р. до мецената звернувся А. Рігельман з проханням допомогти видати твори А. Метлицького, доповнивши окремі розділи збірки, а саме купальські, зажнивні, осінні та колискові пісні [4, 448]. Г. Галаган з властивим йому естетичним смаком запропонував видати пісні з нотами, на що А. Рігельман зауважив: “Ти вимірюєш на аристократичну ногу. Користі для аристократів, які давно опухли до всього живого, не буде, а люди середнього достатку купити не зможуть, бо дорого. А втім, ти видаєш тому і воля твоя” [4, 451].

Відомо, що багато представників ліберального руху займались просвітницькою діяльністю, вбачаючи у цьому можливість морального пробудження народу. Поділяючи таку точку зору, Г. Галаган запропонував почати видання творів для народного читання та творів П. Куліша [5, 188], але якщо перша пропозиція знайшла підтримку і схвалення української інтелігенції як така, що “може вважатися зручним способом виховання”, то друга – викликала невдоволення як “справа несуттєва” [6, 34]. Про це свідчить лист того ж А. Рігельмана, де він досить різко вказує на необхідність утриматись від друкування творів П. Куліша: “Я б не бажав, щоб його книга потрапила до рук простих людей. І кожен, хто любить спокій і не збирається викликати потрясіння не побажає цього” [5, 190]. Варто відзначити, що такі погляди поділяли чимало представників інтелігенції і багатих землевласників, заможних людей інших верств. Всі вони неодноразово дорікали Г. Галагану за його “крайній лібералізм” [7, 69].

До щедрого благодійника звертались не тільки за матеріальною допомогою, але й за порадою. Так, А. Метлицький радився з ним щодо орфографії, формату і друку деяких книжок, розмірковував над введенням нових букв [8, 450]. У свою чергу Г. Галаган не лишався осторонь проблем, що повсякденно хвилювали прогресивних діячів просвітницького руху. Так, у листі від 21 грудня 1864 р. він радив М. Максимовичу припинити поки що друкувати абетки для народних шкіл і пропонував подумати над можливістю придбання інших навчальних посібників [9, 2].

Характерною особливістю меценатської діяльності поміщика-українофіла було те, що йому вдавалось поєднувати допомогу закладам освіти, медицини та культури з готовністю завжди підтримати конкретних людей. Так, бажаючи виручити М. Маркевича із скрутних обставин, в які той потрапив через значну заборгованість, Г. Галаган відважився на рішучий і водночас ризикований крок. У 1848 р. він узяв в оренду терміном на 6 років маєтки М. Маркевича, що знаходились у хуторах Жадків, Воронівка, Коропці, селах Гмирянці, Колісниках, Городні Прилуцького повіту, а також землі в Ічні, з цукровим і винокурним заводами, млином, шинком і різними господарськими будівлями. У названих населених пунктах йому належали 168 осіб чоловічої статі [10, 1]. За умовами оренди Галаган мав сплачувати Маркевичу по 4000 крб. щороку, що за шість років становило 24000 крб. [11, 2]. Окрім того, у 1855 р. він сплатив Московській опікунській раді борг у сумі 16500 крб. за кредит, взятий М. Маркевичем [12, 8]. З огляду на те, що поміщицьке господарство в цілому, і маєтки Г. Галагана зокрема, наприкінці 50-х рр. XIX ст. переживали далеко не найкращі часи, такий вчинок ілюструє благородство натури молодого поміщика, для якого надавати

допомогу тим, хто її потребує, стало чимось звичним і життєво необхідним.

Г. Галаган належав до ліберального дворянства. Він вбачав у кооперації один із засобів зміцнення капіталістичного ладу через поліпшення добробуту селян. Порадившись із селянами, він вирішив заснувати у Сокиринцях позичково-ощадне товариство: провів значну роботу з представниками урядових кіл, міністерства фінансів і домогся у жовтні 1871 р. відповідного дозволу. Офіційне відкриття Товариства і присвоєння йому імені Павла Галагана відбулося у січні 1872 р. [13, 156]. Засновник пожертвував 3000 крб. з тим, щоб частина прибутку з цього капіталу була використана для відкриття місцевої лікарні, притулків і створення пожежної команди з відповідним обладнанням. Основна ж частина передбачалась для відкриття ремісничих класів у місцевому училищі. Окрім цього, щедрій поміщик подарував Товариству цегляний будинок з необхідними меблями, кам'яним сховищем і залізною скринєю [14, 17].

Товариство завжди перебувало під опікою Г. Галагана. Серед інших документів збереглася книга протоколів засідань, де вміщені й інструкції для правління, розроблені та затверджені почесним попечителем. В 1874 р. Григорій Павлович став головою ради Товариства, що зобов'язувало його щомісяця перевіряти книги, документи та касу. Виявляючи щире зацікавлення до діяльності Товариства, засновник постійно дбав про збільшення оборотного капіталу. У 1874 р. він домогся для спілчан кредиту від Державного банку у розмірі 5000 крб. [15, 2]. У наступному році за його клопотанням на рахунок Товариства надійшов кредит у розмірі 15000 крб., у 1881 р. – 20000 крб., а у 1882 р. – 60000 крб. [16, 4]. Це дозволило надавати позики більших розмірів, водночас утримуючи розмір відсотків за їх одержання майже на одному рівні. Так, з 20 січня 1872 р. по 1 квітня 1874 р. позичальники сплачували 9 %, у наступні три роки – 10 %, а з 15 листопада 1876 р. по 1 травня 1877 р. – 11 % [17, 13]. Протягом наступного десятиріччя цей показник дорівнював 10 %, що дозволяє зробити висновок про стабільність чи не найважливішої умови кредитування – розміру відсотків сплати за одержану позику.

Успішна діяльність Сокиринського позичково-ощадного товариства була визначальною у призначенні Г. Галагана на посаду Голови державної комісії у справах кредитної кооперації при Міністерстві фінансів. Ставши захисником кредитної кооперації усєї держави, він ніколи не забував про своє Товариство, яке за перші 15 років функціонування настільки зросло, що перетворилось на крупний осередок підтримки селянських господарств, активно сприяючи розвиткові капіталістичних відносин в українському селі. Упродовж 28 років Товариство вело успішну кредитну діяльність, завдячуючи якій багато селянських господарств краю одержало чи не єдину можливість для економічного зростання [18, 122].

Аналіз громадської діяльності Г. Галагана переконливо свідчить, що то була людина особливого духовного складу, широти мислення і творчого підходу до вирішення нагальних проблем. Його життя позначене готовністю постійно творити добро на благо інших, не сподіваючись на винагороди й відзнаки, а добротність і меценатство стали органічною потребою і сенсом діяльності багатого землевласника і, водночас, національно-свідомою і високоморальною людини.

¹ Рубан В. Забытые имена. – К.: Глобус, 1990. – 243 с.

² Центральний державний історичний архів (далі – ЦДІА) України, м. Київ. – Ф. 1475. – Оп. 1. – Спр. 588: От художника Иванова о приезде в Рим Г. Галагана (20 сентября 1842 г.). – 2 арк.

³ ЦДІА України, м. Київ. – Ф. 1475. – Оп. 1. – Спр. 237: Письма Г. Галагана к племяннице (1845–1881 гг.). – 131 арк.

⁴ Частная переписка Г. Галагана // Киевская старина. – 1899. – № 4. – С. 440–454.

⁵ Частная переписка Г. Галагана // Киевская старина. – 1899. – № 5. – С. 181–198.

⁶ Потульницький В. Світогляд українського лівобережного панства // Київська старовина. – 2000. – № 4. – С. 34–37.

⁷ Потульницький В. Шляхта і консервативна державна ідея на Україні в XIX–XX ст. // Гетьман П. Скоропадський

та Українська держава 1918 р. – К., 1998. – С. 66–71.

⁸ Частная переписка Г. Галагана // Киевская старина. – 1899. – № 6. – С. 437–465.

⁹ Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського. – Ф. 3. – Спр. 5685: Лист Галагана до Максимовича (21 грудня 1864 р.). – 2 арк.

¹⁰ ЦДІА України, м. Київ. – Ф. 1475. – Оп. 1. – Спр. 1217: Контракт на сдачу в аренду имения, заключенный между Г. Галаганом и Н. Маркевичем (21 мая 1848 – 9 февраля 1863 гг.). – 16 арк.

¹¹ ЦДІА України, м. Київ. – Ф. 1475. – Оп. 1. – Спр. 1041: Договор об аренде (21 мая 1848 г.). – 2 арк.

¹² ЦДІА України, м. Київ. – Ф. 1475. – Оп. 1. – Спр. 1473: Опекунские дела (28 февраля 1951 – 29 апреля 1883 гг.). – 12 арк.

¹³ Мащенко В. До 130-річчя Сокиринського сільського позичково-ощадного товариства Павла Галагана // Сіверянський літопис. – 2001. – № 5. – С. 156–165.

¹⁴ Філія Державного архіву Чернігівської області у м. Прилуки. – Ф. 1477. – Спр. 237: Сокиренское ссудо-сберегательное общество. Годовые отчеты. (январь 1872 – декабрь 1873 гг.). – 71 арк.

¹⁵ ЦДІА України, м. Київ. – Ф. 1475. – Оп. 1. – Спр. 576: От Г. Галагана сестре. (3 января 1842 – 3 сентября 1885 гг.). – 2 арк.

¹⁶ ЦДІА України, м. Київ. – Ф. 1475. – Оп. 1. – Спр. 1446: Отчет о деятельности Сокиренского ссудо-сберегательного общества (12 ноября 1881 – 1918 гг.). – 20 арк.

¹⁷ ЦДІА України, м. Київ. – Ф. 1475. – Оп. 1. – Спр. 1688: Ведомости о состоянии Сокиренского ссудо-сберегательного общества (23 августа 1870 – 19 мая 1879 гг.). – 15 арк.

¹⁸ Туган-Барановский М. Социальные основы кооперации. – М.: Наука, 1989. – 283 с.